

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העלייסודי
מפרט התכנים להערכה בית־ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
תשפ"ג

התכנים והמיומנויות הם ספירליים וחשוב כי ייווצר רצף לימודי בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה. על כן התלמידים ישלטו בכל המיומנויות והנושאים שנלמדו בחטיבת הביניים.

ההערכה הבית־ספרית צריכה לקדם תרבות של הערכה חלופית ושל הוראה המבוססת במידת האפשר על רעיונות גדולים, בחירה, רלוונטיות ועניין. לכן מוקד ההערכה יהיה התלקיט, שייתן ביטוי לתהליכים (בדגש על תהליכי כתיבה) לצד תוצרים בתחום הכתיבה והלשון. על מבנה התלקיט ועקרונותיו ראו בהמשך סעיף זה.

הבנת הנקרא

סוגי הטקסטים

- מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו
- ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים
- מאמרי עמדה ושכנוע
- טקסטים שימושיים
- טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים
- טקסטים בלתי מילוליים, כגון קריקטורות ואיורים

מיומנויות אורייניות ולשוניות

- **איתור מידע**
 - איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
 - זיהוי קשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
 - ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
 - זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט
- **הבנה (פרשנות והיסק)**
 - הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
 - הבנת מטרת הטקסט
 - הבנת נושא הטקסט
 - הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
 - הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
 - הבנת עמדתו של כותב הטקסט
 - הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
 - הבנת קשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
 - הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
 - הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הקשר
 - הבנת אזכורים שונים המופיעים בטקסט
 - מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
 - יצירת הכללות ופירוט
 - השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
 - מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים
 - הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומחלקים ממנו

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
 הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העליסודי
מפרט התכנים להערכה בית-ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
 תשפ"ג

• **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט

- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה-טקסטואלית)

- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**
- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים-רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגירטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

• **אוצר מילים**

- הבנת משמעויותיהן של מילים בתוך הקשר
- יחסי מילים ומשמעים, כגון נרדפות, ניגודיות והיכללות

הבעה בכתב ב-30%

סוגי הטקסטים:

- מאמר טיעון למטרות שכנוע
- מאמר עיוני-היצגי אשר במרכזו דיון בתופעה או בעניין מסוימים על סיבותיהם, היבטיהם, גורמיהם וכדומה.

פירוט ממדי ההערכה בפרק ההבעה בכתב

רכיבים גנריים להערכת כתיבה:	
- ציר רעיוני : לטקסט ציר רעיוני ברור הכולל כמה רעיונות (בהתאם להיקף הכתיבה) המוצגים ביחידות מפותחות ומובחנות המקשורות באופן ברור וקוהרנטי	תוכן ומבנה
- פתיחה וסיום : כתיבת פתיחה וסיום ההולמים את סוג הכתיבה	
- מודעות לנמען : הטקסט מכיל את המידע הדרוש לנמען כדי להבין במה דברים אמורים, לדוגמה: הגדרת מושגים רלוונטיים, מילוי פערי מידע וכדומה	
- רלוונטיות : הימנעות ממידע עודף וממידע שאינו רלוונטי	
- קישוריות : שימוש הולם באמצעי קישור מגוונים: מילות קישור, מאזכרים וכדומה	
- ארגון הטקסט : הטקסט מאורגן כראוי מבחינה גרפית. <u>בטקסט מודפס</u> : חלוקה לפסקות, מעברים משורה לשורה, גודל גופן אחיד, הדגשות, רווח אחיד בין השורות, העדר רווח לפני סימני פיסוק וכדומה. <u>בטקסט שאינו מודפס</u> יש להקפיד בעיקר על החלוקה לפסקות ועל המעבר משורה לשורה.	

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
 הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העלייסודי
מפרט התכנים להערכה בית ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
 תשפ"ג

כתיבה בזיקה למקורות מידע :	
- בכתיבת מאמר טיעון הנשענת על מקורות מידע (הנשענת על מאמרים וטקסטים שונים) יש להקפיד על הבאת הדברים בשם אומרם תוך שימוש בדרכי המסירה השונות (אין חובת כתיבה על-פי נורמות כתיבה אקדמיות).	
- תחביר : משפטים שלמים הבנויים כהלכה, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור	לשון ומבע
- מורפולוגיה : שימוש תקין בצורות הנטייה (כגון שימוש תקין באותיות אית"ן, שימוש תקין בנטיית מילות היחס, הבחנה בין נטיית היחיד לנטיית הרבים)	
- פיסוק : שימוש נכון והולם בסימני הפיסוק	
- כתיב : העדר שגיאות כתיב	
- משלב : שימוש במשלב לשוני אחיד לאורך הטקסט המתאים לנסיבות השיח.	
- אוצר מילים : עושר לשוני ודיוק במשמעות	

נוסף על הרכיבים שלעיל מומלץ לתת ביטוי לרכיבים שלהלן :

- טיוט ושכתוב	כתיבה תהליכית
- הגשה בזמן	
- הבנת המטלה	כתיבה בבחינה או בדיקת תוצר סופי
- כתיבה בנושא הנדרש במטלה	
- היענות למאפייני הסוגה	
- כתיבה בהיקף הנדרש	

מחווניים להערכת כתיבה - כאן

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העליסודי
מפרט התכנים להערכה בית-ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
תשפ"ג

תהליכי הכתיבה בתוכנית 30% - הדגשים

תוצר כתיבה איכותי הוא תוצאה של תהליכי בקרה ושכתוב, ולכן הערכת הכתיבה היא הערכה בית-ספרית. התלמידים לא ידרשו להיבחן בכתיבה בבחינת הבגרות החיצונית (למעט הנבחנים בשאלון 11282).

בתלקיט יוצגו **שני** מהלכי כתיבה ארוכי טווח בהיקף של 500-700 מילים¹ וכן העדויות לתהליך שעברו התלמידים במהלך הלמידה:

- ✓ הטקסטים אשר שימשו מקורות לכתיבה, ואשר התלמידים קראו וניתחו
- ✓ הטיוטות שכתבו התלמידים
- ✓ המשוב שקיבל התלמידים והשכתוב שנעשה בעקבותיו
- ✓ התוצר המוגמר

הערות:

- מטלות הכתיבה תהיינה בנסיבות טבעיות ככל האפשר ומתוך מניע כלשהו ולמטרה אותנטית הנוגעת לעולמם של התלמידים.
- הוראת הכתיבה תזמן עיסוק בסוגים שונים של טקסטים. מקצתם יכתבו בתהליכים קצרי טווח ומקצתם בתהליכים ארוכי טווח. אין הכוונה שהמורה יבדוק את כל תוצרי הכתיבה ואת כל השלבים בתהליכי הכתיבה; המורה יעריך את הכתיבה בצמתים מרכזיים של התהליך, לדוגמה הטיוטה הראשונה, התוצר סופי או הערכת המשובים האישיים של התלמידים.
- כדאי להקפיד כי הכתיבה תהיה בזיקה לטקסט אחד או יותר במידת האפשר. מומלץ להימנע מהוראת כתיבה באמצעות תבניות קבועות ולאפשר בחירה בנושאים לכתיבה על-פי תחומי העניין של התלמידים.
- אחד מתוצרי הכתיבה יכול להיות מאמר היציג² אשר במרכזו דיון בתופעה או בעניין מסוימים על סיבותיהם, היבטיהם, גורמיהם וכדומה. תוצר כתיבה אחד לפחות חייב להיות טקסט טיעון.
- כאמור, תהליך כתיבה מאופיין בטיטות ובשכתוב. אין הדבר מחייב את המורה לבדוק את כל טיוטות התלמיד, ובוודאי לא לבדוק כל טיוטה כאילו היא התוצר הסופי. שכתוב יכול להיעשות בעקבות למידת עמיתים, משוב כיתתי, חשיפה למקורות מידע נוספים, תהליך הלמידה בכיתה, לרבות הערות מקדמות של המורה.
- מורה המבקש להעריך את תהליך הטיוט והשכתוב יעשה זאת תוך בדיקת היבטים מסוימים בכל צומת הערכה, כגון פיתוח הרעיון או הטיוט, המודעות לנמען, התקינות וכדומה; זאת עד להערכת התוצר המוגמר.
- מומלץ לשלב בתהליך הלמידה עקרונות של למידה מתוך עניין ולאפשר לתלמידים לבחור את נושא הכתיבה של לפחות אחד מהחיבורים. אגב כך יצטרכו התלמידים לחפש אחר מקורות מידע ומאמרים הרלוונטיים לנושא כתיבתו.
- בהמשך לנלמד בחטיבת הביניים חשוב לחדד את עקרונות המיזוג. אלה חשובים בכתיבת טיעון המבוססת על תשתיות ידע, וכן הם יישמשו את התלמיד גם במטלת הכתיבה הממזגת בשאלון 70%.

פרקי תחביר ב-30% (בהיקף של כ-25 שעות)

הנושאים המובאים להלן הם הנושאים שילמדו בתחביר בתוכנית 30%. אלה נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמידים מושגים בבסיסיים בתורת התחביר, ודרכם התלמידים יעמדו על **תרומת הידע התחבירי להבנה ולכתיבה**. את פרקי התחביר יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- חלקי הדיבור (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)

¹ מהלך ארוך טווח לא ייפרס על פני יותר מ-5-6 שיעורים.

² לעניין הגדרת טקסט היציג מומלץ לקרוא את מאמרה של פרופ' זהר לבנת, [בעיות בהוראת שיח הטיעון](#).

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העליסודי
מפרט התכנים להערכה בית-ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
תשפ"ג

- ההבחנה בין צירוף לבין משפט (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- קשרים לוגיים, לרבות שימוש תקין בהם (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים והעמקה)
- המשפט הפועלי והמשפט השמני. עיקרי המשפט: הנושא והנושא (נשוא פועלי ונשוא שמני: נשוא שם עצם ונשוא שם תואר); המשלימים: המושא, התיאור (אין להבחין בין סוגי המושאים ובין סוגי התיאורים), הלוואי, ההסגר
- הבחנה בין סוגי משפטים: פשוט, איחוי (מאוחד), מורכב (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- המרות בין סוגי המשפטים. על ההוראה להתמקד בפירוק משפטים, בהרכבה ובהמרות תוך עמידה על ההבדלים הסגנוניים ותרומתם לכתובה ולא בתיחום איברים ופסוקיות
- שינוי סדר המילים במשפט לצורכי הדגשה, לרבות השימוש התקין ב**לא**, **גם**, **רק**
- מבנים תחביריים להעברת דרכי מסירה: דיבור ישיר, דיבור עקיף והסגר
- מבנים תחביריים להעלמת עושה הפעולה: משפטים סתמיים ומשפטים סבילים
- תקינות בהתאם ובפיסוק

בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחווים שלהן בתחום זה **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני.

פרקים במערכת הצורות ב-30% (בהיקף של כ-25 שעות)

הנושאים המובאים להלן הם הנושאים שילמדו במערכת הצורות בתוכנית 30%. אלה נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמידים מושגים בבסיסיים במערכת הצורות העברית ויאפשרו עמידה על **ייחודה של המורפולוגיה העברית**. את פרקי הלשון יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- עקרון השורש והתבנית (בניין ומשקל) בפעלים ובשמות (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- **חזרה** על גזרת השלמים בפעלים ובשמות, לרבות נטיית שבעת הביניים. עמידה על משמעויות הביניים העיקריות: פעיל וסביל (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- גזרות פ"נ ופי"צ בפעלים ושמות. יש לעמוד על צורות שקופות הניתנות לזיהוי בעזרת משפחות מילים.
- גזרות ל"י ול"א בפעלים ושמות. עמידה על ההיקש (האנאלוגיה) שבין הגזרות
- שורשים תנייניים וגזרי שם – הדגמה בצורות שקופות
- דרכי התצורה העיקריות בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן, בסיס ובסיס
- משמעויות משקלים שכיחים וצורנים סופיים שכיחים

בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחווים שלהן בתחום זה **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני.

התלקיט (פורטפוליו) – ההערכה החלופית הבית-ספרית בעברית

התלקיט הוא ממהות המקצוע: תהליכי קריאה, כתיבה, ויסות, משוב, שכתוב ובקרה. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמידים עוברים במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמידים קוראים והמשמשים להם תשתיות לכתובה, הטיוטות והגרסאות שהתלמידים כותבים, המשוב שהתלמידים מקבלים והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב. תלקיט יכול לכלול גם משימות שונות הקשורות למיומנויות אורייניות ולשוניות הכוללות תהליכי בקרה ושכתוב, כגון כרזה, משחק, סקר, עיתון ומצגת בנושא מסוים. התלקיט, אם כן, משקף את מאמצייהם, את התקדמותם ואת הישגיהם של הלומדים ומשמש כלי להערכה מעצבת ומתמשכת של תהליך הלמידה. **על כן אנו ממליצים כי תוכנית 30% ובניית התלקיט יקדמו לתוכנית 70%.**

מומלץ כי החומרים שהמורה ייקח לבדיקתו יוערכו במהלך כל השנה **ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התלקיט כולו**. בדרך זו אפשר להימנע מבדיקת כל תכולת התיקים בסוף השנה. כמו כן מומלץ לארגן את התלקיט בסביבה דיגיטלית, המקילה משמעותית על עבודת המורים והתלמידים.

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העלייסודי
מפרט התכנים להערכה בית־ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
תשפ"ג

עקרונות לתכולת התלקיט

I אפשרות I

- א. שני תהליכי כתיבה ארוכי טווח, לרבות עדויות לתהליך ולפחות שני טקסטים שהיו תשתית לכתיבה. הסוגות לכתיבה בכל אחד מהתהליכים: שני טקסטים למטרות טיעון או טקסט אחד למטרות טיעון וטקסט שני לבחירת המורה כמפורט בסעיף הבעה בכתב בהמשך.
- ב. מטלות חקר לשוניות והמחווין שלהן א המבדק המסכם בפרק הלשוני

II אפשרות II

מיזם בית־ספרי – למידה המבוססת על פרויקט (PBL). הלמידה תכלול מיומנויות הבנת הנקרא, הבעה ולשון. יש אפשרות להגיש גם תוכנית בין-תחומית, במקרה זה יש להגיש את התוכנית לאישור המדריכה המרכזת במחוז.

התוכנית תכלול את הרכיבים האלה:

- רציונל
- מטרות
- הנושאים הנלמדים
- תוצר מצופה
- אופני ההערכה

המזכירות הפדגוגית – אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העלייסודי
מפרט התכנים להערכה בית־ספרית והדגשים להוראה – 30%
סמל דיווח 11283
תשפ"ג

ציון ההערכה הבית־ספרית

נוכח פרשנויות מרחיקות לכת של מקצת מבתי הספר בנוגע למטרת ההערכה הבית־ספרית יובהר בזאת כי מטרתה היא **לאפשר תהליכי עומק בהוראת המקצוע והערכה חלופית המותאמת לתחום הדעת**. תחום הדעת "עברית" מאפשר בחירה של נושאי תוכן אקטואליים הרלוונטיים לעולמם של התלמידים ושבאמצעותם אפשר להקנות הן את מיומנויות הבנת הנקרא הן את מיומנויות ההבעה כמו גם את הנושאים הלשוניים.

בתוך כך יודגש –

- **ציון ההערכה הבית־ספרית הוא ציון בגרות** לכל דבר ועניין ועליו לעמוד בסף הנדרש לבחינת בגרות בהתאם לתוכנית הלימודים ולחוזר המפמ"ר.
- התלקיט משקף את ביצועי התלמיד שבאו לידי ביטוי במהלך כל השנה, ובשל כך הוא נושא אופי של **הערכה מעצבת ושל הערכה מסכמת**. כמקובל בהערכה מעצבת, יש מקום לרכיבי ההתמדה, ההשקעה וההתקדמות שביצע התלמיד ויש לתת לאלה ביטוי בציון הסופי; עם זאת חשוב להקפיד על כך שהציון הסופי יבטא בראש ובראשונה את הישגי התלמיד ואת שליטתו בשפה ובידע הנלמד כפי **שיבואו לידי ביטוי בתוצרי התלקיט**.
- אין לקבוע ציון מינימום להערכה החלופית. אמירות של מנהלים, כגון "אף תלמיד לא יכול לקבל פחות מ-70 בהערכה החלופית", אינן אמירות פדגוגיות ואינן משקפות את עמדת משרד החינוך. אנו מאמינים כי על כל מורה לעשות כל שלאל ידו למען הצלחת תלמידו, עם זאת תפקידו של הציון הוא לשקף שליטה בידע, במיומנויות ובתהליכי הלמידה, ואין להזניח את מקומם של התלמידים באחריות על הישגיהם.
- תלמידים המבקשים לשפר את הישגיהם בתלקיט (טרם הוגשו הציונים למשרד החינוך) – רשאי בית הספר לבנות להם תוכנית אישית, שתכלול מהלכי כתיבה חדשים או, לחלופין, מטלות חקר חדשות והיבחנות נוספת. למטרת שיפור הציון אין להסתפק בתיקון מטלות כתיבה שכבר הוגשו.
- על פי הנחיות אגף הבחינות במנהל הפדגוגי, תלמידים אשר דווחו ציוניהם בהערכה הבית הספרית (סמל דיווח 11283) ורוצים לשפר את ציוניהם, יוכל לעשות זאת אך ורק על ידי היבחנות בשאלון 30% החיצוני (שאלון 11282).